

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

Н. Белявъ — Габрово.

Кой какво чете.

Мнозина мислятъ, че, щомъ свършватъ последния класъ на училището, свършва се и всичкото имъ учение. Поговорката: „Човѣкъ се учи, додето е живъ“, нѣма никакво значение за тѣхъ. Тѣ ставатъ „свободни граждани“ и стремително се впусчатъ въ бурните вълни на живота да живѣятъ, да изживѣятъ всички блага, що съдбата имъ е отредила тукъ на земята. Всѣкой индивидъ, споредъ дарованията си, споредъ подготовката си или най-често споредъ нѣкакъвъ случай, попада въ известна сръда, при известни условия и тамъ намира своето избрано поприще да работи, да печели материални добивки, за да съществува. По-нататкъ неговото предназначение като личностъ и като членъ на обществото се изчерпва съ нѣколкото права и задължения, които той упражнява механично, несъзнателно, безъ да се вглежда въ същината на нѣщата, безъ да се вдълбочава въ онѣзи малки и голѣми цели, които трѣбва всѣкой съвремененъ човѣкъ да прозре и постигне. Залутани въ ежедневния въртежъ на живота, ние свикваме да гледаме на него като на нѣщо, което трѣбва да се възприема така, както го схващаме, а не както е то въ същностъ. Ние преставаме да движимъ духа си напредъ, защото неговитѣ стремежи замиратъ подъ властния напоръ на материята, на тѣлото. А нашиятъ духъ не може да остане вѣченъ зятворникъ въ килията на монашеското изпитание.

Казано е нѣкъде: „Не само съ хлѣбъ се живѣе“. Но днесъ хората сж станали такива груби материалисти, тъй много сж загрижени за „хлѣбъ нашъ насущни“, че за мнозинството друго божество не съществува. Пъкъ дори и нему не служатъ достатъчно преданно, защото сж го осквернили, заменили сж го съ другъ много по-страшенъ идолъ — печалбата,

която е родоначалникъ на всевъзможни други идолчета. На тѣхъ днесъ човѣкъ гради храмове, възнася жертви и молитви, за тѣхъ работи и живѣе, за тѣхъ умира като неизповеданъ грѣшникъ.

Въ тѣзи си ежедневни усилия човѣкъ забравя своя божественъ образъ, своя духъ, забравя дѣлата на онѣзи жреци, които сж създали нерушимитѣ паметници на духовната култура. Не напраздно е казано: „Въ начало бѣ Слово“, защото най-напредъ се ражда мисълта, идеята, словото, а после — неговиятъ реаленъ изразъ — дѣлото. Следов., идеята, духа е най-важната частъ отъ нашето съществуване. Нему трѣбва да отдадемъ творческитѣ си сили и той ще ни научи, какво да правимъ и какъ да живѣемъ.

Обаче, какъ днесъ се служи на духа? Не е ли той отхвърленъ, забравенъ, замѣненъ съ блѣсъка на материята? Какви сж духовнитѣ нужди на съвремения човѣкъ? Има ли въобще той духовни нужди? За да дадемъ точенъ отговоръ на този въпросъ, трѣбва да се вземъ въ онази духовна храна, която народътъ ежедневно консумира отъ книги, вестници, зрелища, беседи и пр. Поговорката: „Кажи ми, съ кого дружишъ, за да ти кажа, какъвъ си“, може да се изрази още и така: „Кажи ми, какво четешъ, за да ти кажа, какво знаешъ!“ Наистина, какво четатъ днесъ хората: малки и голѣми, учени и прости, бедни и богати?

Да почнемъ отъ малкитѣ. Съ право трѣбва да признаемъ, че тѣ сж най-добритѣ четци. Тѣхната любознателностъ ги подтиква къмъ страницитѣ на книгата, и тѣ се увличатъ по редоветѣ на хубавата човѣшка речъ, която неочаквано имъ открива нови, непознати, възшебни свѣтове. Децата заживяватъ съ приказнитѣ образи на тѣзи свѣтове, сближаватъ се съ тѣхъ, почватъ да имъ подражаватъ, или да блѣнуватъ за тѣхнитѣ златни кули. Книгата за тѣхъ става втори свѣтъ, предъ който разкриватъ душитѣ си за всички чародейства на видимото, за да прозратъ тайнитѣ на невидимото, далечното, тѣй много мамещо тѣхния взоръ. За тѣзи жадни четци у насъ се издаватъ хубави книжки и списания, които постоянно имъ поднасятъ сума стихове, разказчета, приказки, картинки и пълнятъ малкитѣ имъ сърдца съ неизказана радостъ.

По-после, когато станатъ юноши, тѣ продължаватъ да сж все такива ревностни четци, само че сега вече фантастичнитѣ приказки не ги задоволяватъ, а почватъ да дирятъ книжки съ реално съдържание, дето героитѣ проявяватъ необикновени подвизи и като магнитъ привличатъ смелата юношеска мисълъ. Едно е само лошо: тѣ сж оставени почти сами на себе. Най-често родителитѣ не

храна за своята жадуваща душа. А тукъ децата сж въ най-опасната си възраст и лесно се подаватъ на странични внушения, особено на изобилнитѣ падения въ живота на възрастнитѣ, апашкитѣ измислици на кинематографа и криминално—сензационнитѣ вестници и брошури, каквито напоследъкъ се навѣдиха твърде много. Тѣ се явяватъ, като вѣрно отражение на съвременното състояние на свѣта, изобилващъ съ престъжни деяния, които намиратъ благотворна почва въ душитѣ на децата. Всичко, що възрастнитѣ вършатъ, за тѣхъ е добро, и тѣ се стараятъ на всѣка цена да имъ подражаватъ. А възрастнитѣ, сѣкашъ, нарочно се стремятъ да имъ внушаватъ само лоши примѣри. Докато самитѣ ние не се поправимъ, не станемъ добри хора, добри граждани и родители, да се не чудимъ, защо поколѣннията излизатъ все неблагонадеждни.

Младежъта отъ срѣднитѣ училища трѣгва въ нѣколко направления. Едни си оставатъ до край скромни труженици на ежедневната училищна работа и прилежно залѣгатъ за уроцитѣ си, други се увличатъ въ искусства и наука, трети се отдаватъ на игри и спортове, но по-голѣмата частъ, особено материално осигуренитѣ, още отъ рано се отклоняватъ по тайнитѣ пжтеки на свѣтовнитѣ съблазни. Въпрѣки това срѣдношколницитѣ си оставатъ най-добритѣ ценители на духовнитѣ ценности. Тѣ сж почти единствени посетители на научни и художествени сказки, най-многобройни четци въ общественитѣ читални и библиотеки, най-сигурни абонати на периодични издания, най-ревностни купувачи на книги. Този книжовно наученъ интересъ е твърде цененъ за тѣхъ, защото всичко придобито тукъ остава за винаги като бисеръ въ душата имъ.

Наредъ съ тѣхъ можемъ да поставимъ една частъ отъ женитѣ, които по темпераментъ и настроение сж твърде чувствителни къмъ откровенията на поетитѣ и съ наслада четатъ тѣхнитѣ писания, особено романитѣ. Има дори издателства на художествена книжнина, които разчитатъ главно на тѣхното отзивчиво внимание. Зарадъ тѣхъ у насъ се издаватъ нѣколко специални женски вестници и списания. Въ това отношение на духовенъ интересъ женитѣ стоятъ по-горе отъ мъжетѣ.

Следъ като свърши или недовърши школската си наука, младежъта се залавя на работа въ разни занаяти и професии, за да изкарва ежедневната си прехрана. Тѣзи, които попадатъ въ обсега на тежкия трудъ въ работилници, фабрики и канцаларии, се приковаватъ къмъ своитѣ длѣжности, механизиратъ се и ставатъ инертни същества, безъ своя смисълъ и желание. За тѣхъ живота като целъ губи всѣкакво значение. Тѣ не се интересув

допредѣлено отъ състоянието на родителитѣ имъ, се впуска въ разгара на живота съ всичкитѣ пориви на своитѣ инстинкти. Тя се отдава на разни развлечения, отъ които могат да се извлѣкатъ най-много преживявания и сладости. Тѣхнитѣ любими занимания се свеждатъ до принципитѣ на спорта, т. е. всичко за тѣхъ става спортъ, игра, въ която винаги по нѣщо се печели. Духовниятъ имъ интересъ е съвсемъ слабъ: той, обикновено, достига до музиката, до танца, до иллюстриранитѣ вестници и въ редъкъ случай до нѣкой многошуменъ романъ.

Въ днешно време грижата за хлѣбъ и печалба е погълнала всецѣло вниманието на хората, и тѣ ставатъ тѣй груби материалисти, че животътъ за тѣхъ се ограничава само въ рамката на най-долнитѣ интереси, отдето никога не помислятъ да излѣзатъ. Свѣтътъ за тѣхъ е нѣкакъвъ складъ отъ материали, които трѣбва да се използватъ за физически, животински нужди. Душа, духъ, идея, блѣнъ, копнежъ, изкуство—това сж нѣща за украшения, съ които въ празникъ можемъ да се накичваме, за да изглеждаме и ние като хора на културенъ вѣкъ. Мисълта си раздвижваме малко по-силно, когато се надигнатъ партийни борби, когато се свикватъ събрания, сочатъ се стиснати пестници, отправятъ се страшни закани къмъ нѣкакъвъ общественъ врагъ. А въ обикновено време продрѣмваме свободнитѣ си часове надъ партийния вестникъ, надъ таблата и картитѣ въ кафенето, или около маса съ бутилки и чаши въ кръчмата. Това е нашия свѣтовенъ кръгъзоръ, елексира на нашия божественъ духъ, вдъхнатъ ни отъ свѣтовния творецъ, за да бждемъ образъ и подобие негови.

По-голѣмата частъ отъ нашиятъ народъ нищо не чете. Макаръ че неграмотността у насъ е твърде малка, книгата за него е terra incognita. Отъ какъ е свършилъ школското азбуки, той вижда написанъ листъ, само кога получи призовка, квитанция или бирническо известие. Вестникарскитѣ новини допитатъ до него като кръчмарска мълва. Мракъ, невежество, простотия пълни неговата душа и не му дава възможностъ да погледне по-далечъ отъ двора си ограда. Едно време учителството се занимаваше съ просвѣтата на простия народъ—отварѣше му вечерни училища, уреждаше недѣлни беседи, читалища, но, откакъ партизанството се навре навсѣкжде и почна да подозира въ „противодържавностъ“ всѣкоя по-самостояйна проява на труженика-интелегентъ, и най-слабитѣ просвѣтни лжчи угаснаха. Сега срѣдъ мрака и нищетата *Читалищниятъ съюзъ* наново повдига въпроса за народното свестяване, като настоя

страшната гибелъ на народа и по-скоро да разрешатъ правилно тоя жизненъ въпросъ.

Като става дума за културната роль на учителя, трѣбва да се запитаме, къде бихме могли да го поставимъ въ тази читателна стълбица. Наистина, самата му работа е прѣко свързана съ книгата: той пръвъ разкрива нейнитѣ тайни предъ взора на детето, а по-нататкъ тя е главната му помощница въ учебно-възпитателната му дейность. Изразътъ „книжно обучение“ е станалъ пословиченъ за съвременното училища. Но това още не значи, че самата книга е причината за неуспѣха му. Коренитѣ на злото трѣбва да диримъ въ дѣлата на хората и въ уредбата на тѣхното общество. За учителя книгата ще си остане съкровище, отъ дето той ще бере скъпоценности, за да обнизва съ тѣхъ своята дейность и душата на своитѣ питомци. Въ стремежа си за самосъвършенство често ще дири освежителнитѣ струи на педагогическата книжнина, ще се рови изъ малки брошури и дебели томове, изъ вестници и списания, за да следи развитието на научната мисль, на художественото творчество, на свѣтовната култура. Отчужди ли се отъ изворитѣ на духовния животъ, откаже ли се отъ книгата, а се отдаде само на своята механично-учебна работа, той почва да се повтаря, да увехтява, да става банално-дотегливъ и за ученицитѣ и за себе си. Въ училището сж ненуждни учители—кукли, а дейни, творчески личности, които ще могатъ съ вдъхновението на художници да създаватъ отъ малкитѣ палавници високо-интелегентни, културни човѣци. Работата на учителя е творческа, и той самъ трѣбва да я пази като такава.

Но трѣбва да признаемъ, че учителството въ своето мнозинство, потиснато отъ страшнитѣ несгоди на живота, изпадна въ духовна нищета, която го принизява до неговитѣ братя отъ другитѣ слойове на обществото. Въ древнитѣ времена възпитатели на децата сж били робитѣ, а у насъ до преди вѣкъ учителитѣ сж били занаятчиин. Мигаръ трѣбва и въ днешната епоха учителитѣ да бждатъ пакъ роби и занаятчиин? За съжаление, къмъ тамъ сме тръгнали, и ако общественитѣ работи продължатъ все така да се нареждатъ, сигурни сме, че пакъ до тамъ ще спигнемъ. Да, учителитѣ е разочарованъ отъ живота. Той чувствава своето положение на робъ и занаятчия и въ сжщото време ясно разбира, че трѣбва да бжде пжтеводителъ на младежъта и свѣтильникъ на обществото, но е безсиленъ да се отърве отъ оковитѣ на тежкитѣ съвременни условия и все по-дълбоко тѣне въ нищета.

Да чете, да придобива и обновява знания — какво похубаво отъ това? Но има ли възможность, има ли срѣд

абоната и разпространител на книги и списания, духовният му интерес е значително понижен. По-голямата част се задоволява само съ задължителните съюзни издания, които чете и препрочита, обаче има такива колеги, които хвърлят само бърз поглед по страниците им: спрат на годишните и венчални обявления, прочетат разказите и други дребни бележки и ги захвърлят дори недоразрѣзани. Голѣмите статии, които искат повече време и по-напрегнато внимание, се отминават съ досада. (Желалъ бихъ, действителността да ме опровергае напълно). Това какво показва? Нетърпение, нервност или изребняване, упадъкъ на умствени сили? Каквото и да е, както и да го назовемъ, но то не вѣщае добри сетнини.

Разбира се, има будни учители, чието зорко око не пропуска нито една новостъ изъ областите на наука, изкуство, възпитание и пр. Макаръ и съ оскъдни сръдства, срещу лишения отъ много необходимости, тѣхната голѣма наклонност къмъ знания постоянно ги изкушава и не ги оставя на мира, ако не си купятъ тази или онази новоизлѣзла книга, ако не се запишатъ за това или онова списание. Тѣ искатъ всичко да прочетатъ, всичко да проумѣятъ. Но не само за себе правятъ тѣ това. Любознателниятъ учителъ иска да сбере голѣмъ запасъ отъ знания, не за да се ползва самъ отъ тѣхъ, а за да има, какво да раздава и на другите, да бжде полезенъ и на по-долния си братъ, да го просвѣти, да го избави отъ неведението, да го издигне до себе. Така учителътъ си остава учителъ навсѣкжде: и въ училище при малките немирници и вънъ отъ училище при голѣмите неразумници.

Тукъ именно нему предстои да изпълни най-важния си дългъ. Покрай многото си обществени начинания трѣбва да направи още една крачка, каквото въ миналото не единъ път е правилъ: да подеме идеята на Читалищния съюзъ и да я осъществи, като съдействува навсѣкжде да се откриятъ народни читалища, които ще бждатъ не само източници на духовна свѣтлина, но и съединителни звена на редица още просвѣтни дейности: театъръ, беседи, курсове и пр. — тъй необходими въ днешно време, както за умственото развитие, така и за стопанското подигане на народа ни.

Напоследъкъ се надаватъ тревожни вѣкове, че *българската книга гине*. Да, гине, изхвърля се на пазаря за овиване, нова не се издава, защото нѣма кой да я купува и да я чете, защото никой не чувствува нужда отъ нея, никой не я цени, защото народътъ все повече губи своята духовна свѣстъ, издребнява, заты

денъ, толкова повече ще има, какво да се спасява. И спасението ще дойде не отъ хърата на напредналата техника, не отъ смъртоноснитъ орждия, газове, лъчи, машини, а отъ пробуждането на духа у човѣка, когато той отново ще разрови забравенитъ съкровища на миналото и подъ тѣхния прахъ ще подири зародиша на новото време. Това ще бждатъ хората на мисълта, на словото, на идеята, които ще положатъ въ основата на бждния животъ своята любовъ къмъ човѣчеството...

Д. Правдолюбовъ — Жгленъ.

Ритмичната гимнастика на Емилъ Жакъ Далкрозъ.

Нашиятъ ученикъ цѣлъ день седи. Той седи не само въ училището, но и въ кѣщи, за да подготви уроцитъ и безбройнитъ си домашни упражнения, които мнозина учители прекалено му задаватъ. Какъ реагира на всичко това детето? Малко помалко то се приспособява къмъ физическото бездействие, така пагубно за неговия организъмъ. И колкото повече нашиятъ ученикъ стои въ училището, толкова повече той става по-неподвиженъ и по-апатиченъ къмъ физическия трудъ.

Нѣкога *спартанското* дете било издържливо, *атинското* — изящно въ своитъ тѣлесни форми и движения, римското — мъжествено и пълно съ себеотрицания, а нашето днесъ се изражда. Причината на това е съвременната образователна система, която е крайно едностранчива. Днесъ по-голъмо внимание се обръща върху култивирането на ума, отколкото на тѣлото. Забравя се, че само въ здраво тѣло може да има и здравъ умъ.

Днешната гимнастика е оставена на заденъ планъ, въ периферията на учебната програма, понеже не съдържа елементи за умственото развитие на детето. Днесъ почти всички считатъ гимнастиката като сръдство за почивка на уморения отъ умствена работа мозъкъ, отколкото като сръдство за многостранно възпитание.

Въ противовѣсъ на господстващата *рационална* (шведска) гимнастика презъ последнитъ десетелѣтия на Западъ се издигна *ритмическата*, която изисква да се *подчинява напълно тѣлото на духа и въско мускулно движение да се извършива съзнателно*. *Шведската гимнастика е гимнастика на мускулитъ, а ритмическата — на вниманието, чувствата, волята и мускулитъ*. Ритмическата гимнастика се явява не пасивна зрителка, а като съединително зено между духовнитъ и тѣлеснитъ движения на личността. Нѣма по-мощно сръдство отъ нея за

постигане хармония между духа, отъ една страна, и тѣлото, волята и чувствата, отъ друга.

За основа на ритмическата гимнастика служи ритмътъ, който лежи въ инстинкта на всѣки здравъ човѣкъ. „Ритмътъ — това е животътъ!“ (Проф. Лесгафтъ). „Той не е една проблема, а една първична проява“ (Проф. Ед. Клапаредъ). „Ритмътъ е основа на човѣшкото съзнание“ (Проф. Вилхемъ Вундтъ).¹⁾

Ръководителъ на новото движение е Емиль Жакъ Далкрозъ, по народностъ швейцарски французинъ, роденъ въ Виена презъ 1865 год. Той е следвалъ въ Парижката и Виенската консерватории, а е завършилъ съ отличенъ успѣхъ Женевската, въ която презъ 1892 год. билъ назначенъ за професоръ по хармония и пѣние. Жакъ Далкрозъ е авторъ на цѣлъ редъ музикално—педагогични и музикално—сценични произведения. Особено неговитѣ детски игри съ пѣние му създадоха голѣма популярностъ въ Швейцария (*Chansons romandes et enfantines*, 1888; *Chansons populaires et enfantines*, 1899; *Chansons religieuses et enfantines*, 1900; *Nouvelles enfantines*, 1901; *Chansons d'enfants*, 1902; *Six shansons de gestes*, 1903 и пр.).

При солфежнитѣ упражнения Жакъ Далкрозъ забелязалъ, че подъ влиянието на такта тѣлото на ученицитѣ губѣло своята унилоостъ и омърлушеностъ. „При това, казва той, когато ученишкитѣ ржце се движеха подъ такта, често и цѣлото тѣло каточели искаше да се движи, защото музикалниятъ ритмъ го пронизваше отъ единия до другия му край“. Понататъкъ Жакъ Далкрозъ забелязалъ, че ученицитѣ му изпитватъ голѣмо удоволствие, когато пѣнието се свързва съ опредѣлени тѣлодвижения.

Тия и редъ други наблюдения той прехвърлилъ върху деца отъ по-малка възраст — върху ученици въ първоначалното и детското училище. Той забелязалъ, че наклоността у тѣхъ къмъ *възпощение* (реализация) на тѣлодвиженията чрезъ музикалния ритмъ е още по-силна, отколкото у по-възрастнитѣ. „защото активността, говори Жакъ Далкрозъ, е по-пристища на детската възраст, отколкото на всѣка друга“.

Първоначално той нагласилъ нѣколко хороходни пѣсни, които се изпълнявали съ мимика отъ неговитѣ ученици, а по-късно — миниатурни музикални сценки съ пози и движения. Жакъ Далкрозъ забелязалъ, че хороходнитѣ пѣсни по-добре задоволяватъ ритмичния инстинктъ, защото позитѣ и движенията съ

ческите пози и мимическите танци на *Айседоръ-Данканъ*, при които тѣлодвиженията и позитѣ само съпровождатъ музиката, но не се сливатъ съ нея въ нераздѣлно, органически свързано цѣло.

Когато войниците маршируватъ подъ звуковетѣ на музиката, тѣхнитѣ крака равномерно отбиватъ по 4 удара въ тактъ, въпреки че музикалната мелодия презъ време на тоя тактъ се състои отъ неопредѣлено число музикални звукове, различни по своята продължителност. Въ упражненията на ритмичната гимнастика между музикалнитѣ звукове и движенията на краката или другитѣ части отъ тѣлото има много по-голѣма и по-тѣсна връзка: *няма ново движение, додето няма новъ звукъ, нова нота*. Понѣкога, докато трае цѣлиятъ тактъ, се прави само едно движение, ако той се състои отъ цѣла нота ($\frac{1}{4}$). понѣкога — две, три и пр., въ зависимостъ отъ продължителността на тона.

На 1-й юний 1905 год., на празника на швейцарскитѣ музиканти, Жакъ Далкрозъ направилъ демонстрация съ фанатично преданнитѣ му ученици. Демонстрацията била така убедителна, че устата на всички негови опоненти млъкнали. За нея видниятъ швейцарски педагогъ Клапаредъ въ страницитѣ на сп. „L' Education“, 1905 год. (стр. 530), казва: *Жакъ Далкрозъ — това е гений, поетъ, психологъ, педагогъ и музикантъ*. Музикалниятъ съюзъ веднага натоварилъ Далкрозъ да състави ръководство и организира курсове за подготовка на учители по ритмична гимнастика.

Отъ 1906 год. до 1909 Жакъ Далкрозъ популялизиралъ своя методъ. Презъ лѣтото на 1906 год. въ Женевѣ той открилъ нѣколко двунедѣлни курсове. Въ тѣхъ давалъ на курсиститѣ повече практическа, отколкото теоретическа подготовка. На следната година програмата на курса била разширена, и числото на курсиститѣ се увеличило.

Идеитѣ на Жакъ Далкрозъ скоро се популялизирали. Тѣ намѣрили много добъръ приемъ въ Германия. Единъ день Жакъ Далкрозъ получилъ покана отъ д-ръ Волфъ Дорнъ да прегледа новостроящия се градъ—градина Хелерау, на 7 километра далечъ отъ Дрезденъ, и да пренесе тамъ по-нататъшната си дейностъ. Жакъ Далкрозъ приелъ предложението при условие, че ще му бжде построенъ специаленъ институтъ.

Едва презъ 19

музиката. Въ дъното на залата, изправенъ до рояла, преподавателятъ очакваше да започне урока си. На една голѣма черна дъска бѣше написана мелодията, предназначена за изпълнение. Безъ да се бави много, той седна до рояла и започна да свири мелодията. Веднага следъ това изъ една съседна стая излѣзова около 15 ученички и ученици (отъ 7—11 год.), облѣчени въ трико, съ голи ръце и боси. За много кратко време тѣ заучиха мелодията и започнаха да се движатъ и пѣятъ, спазвайки ритма на музиката. Задачитѣ отъ по-простъ ритмъ скоро се смѣняваха съ други отъ по-сложенъ. Децата много бързо усвояваха ритмичнитѣ подробности и ги предаваха съ движения на ръцетѣ, краката и други части на тѣлото си. Азъ следѣхъ съ най-живъ интересъ всички упражнения и останахъ съ впечатление, че тѣ сж великолепно срѣдство за развиване вниманието, волята, ритмичното чувство на децата. Каква приятна школа за координирани движения! Какъвъ прекрасенъ методъ за възпитание на волята!

Урокътъ продължи повече отъ единъ часъ, но нито у децата, нито у слушателитѣ се забеляза умора. Тѣнко жизнерадостно чувство бѣ завладѣло всинца ни. Урокътъ завърши съ националенъ танцъ, следъ който децата се заловиха за ржце и весели и радостни изчезнаха отъ залата.

Тайната по възпитателното влияние на ритмичната гимнастика се състои въ това, че всѣко движение е пълно съ хармония и красота и се изпълнява леко и свободно. Тая лекост и съвършенство въ движенията сж немислими безъ подчинение на ритма. Всѣко ритмично движение, извършвано подъ такта на музиката, дава прекрасно зрелище. Така, редомъ съ ритмичнитѣ движения, се развиватъ и пластичнитѣ, защото движенията ставатъ гъвкави, живи, красиви, разнообразни, изразителни и напълно естествени. А най-важното е, че децата при ритмичната гимнастика се чувствуватъ бодри и жизнерадостни и всичко вършатъ, като въ игра.

Първоначалната целъ на Жакъ Далкрозъ — училището въ Хелерау да служи само за развитието на музикалнитѣ способности и пластичнитѣ движения — днесъ е твърде много разширена. Чрезъ ритмичното възпитание нашитѣ инстинктивни движения се освобождаватъ отъ ония пречки, които извикватъ болезнени състояния и неврози (неправилно дишане, лошо кръвообращение, аритмия и пр.). Педагози, лѣкари, родители и учители — всички, които сж имали възможность да посетятъ това училище, сж констатирали, че ученицитѣ иматъ бодро т

и значение. Новата ни училищна програма не е чужда на ритмичната гимнастика. На стр. 95 между другите цели на пѣнieto е сложено и *развитието на ритмичното чувство*. На стр. 97 между целите на гимнастиката е поставена и тази: *да се развива естествената красота въ движението на тялото*.

Като срѣдства за постигането ѝ се посочватъ детските игри съ пѣсни (стр. 115): „Днесъ е празникъ въ селото“; „Въ къща има мишенце“; „Наклала е малка мома седѣнчица“ и пр. Вънъ отъ това, нашата музикална литература не е бѣдна откъмъ детски игри съ пѣсни. Видния нашъ композиторъ г. Ал. Кръстевъ, заедно съ учителя по гимнастика г. Ат. Друмевъ, преди 2 години въ страниците на сп. „Педагогическа практика“ (год. IV, кн. I, II, III и IV) даде редица символизирани пѣсни: „Щурець“, „Снѣженъ човѣкъ“, „Надъ люлката“, „Зименъ маршъ“, „Добре дошла, пролѣтъ мила“, „Косачи“ и пр. Тая година образцовия учителъ при Ломското педагогическо училище г. Петръ Андреевъ въ ръководството си „символично пѣние съ гимнастика“ дава около 20 едногласни и двугласни пѣсни съ игри.

Голѣмото благотворно влияние отъ ритмичната гимнастика въ Германия, Швейцария, Франция и Англия днесъ се изпитва чрезъ работата на хиляди добре запознати съ методата учители. Въ много швейцарски кантони (Базелъ и др.) ритмичната гимнастика е вече задължителенъ предметъ.

Въвеждането на ритмическата гимнастика и въ нашите училища ще бѣде отъ голѣма полза за тѣлесното развитие на децата. Понеже нашите учители нѣматъ пълна представа за нейната сжщностъ, за да не се изроди въ вредни и безсмислени въртения и движения, необходимо е, Министерството на народното просвѣщение още тази година да командирова нѣколко учители въ Хелерау, които, следъ като се запознаятъ съ метода на Жакъ Далкрозъ, отпосле чрезъ ваканционни курсове да подготвятъ мнозинството.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА.

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.
Seneca.

Д. Тасковъ—с. Рашка Градица (Кюстендилско).

Тѣга по родината.

(Изъ практиката ми въ I прог. класъ).

— Деца, отъ географията вие знаете, че сушата на земното кълбо е раздѣлена на петъ материка. Кои сж тѣ?

— Петѣтъ материка на земното кълбо сж Европа, Азия, Африка, Америка и Австралия.

— Навредъ по сушата живѣять животни, растатъ растения. Еднакви ли сж животното и растителното царства по всички материци?

— Не, по разнитѣ краища на земното кълбо живѣять най-разнообразни растения.

— Кажете ми нѣкои животни и растения, които живѣять и растатъ въ тропическитѣ страни?

— Тамъ живѣять лъвътъ, тигърътъ, крокодилътъ, маймуната и др., а растатъ палмата, хлѣбното дърво, кафето и др.

— Ами въ ледовититѣ страни?

— Тамъ пъкъ живѣять сѣверната мечка, моржътъ, китътъ и др.

— Виждалъ ли е нѣкой чуждостранно животно или птица?

— Азъ, господинъ учителю, миналата сѣбота ходихъ на пазаръ и тамъ видѣхъ папагали, вадѣха „късметчета“. И мене ми извадиха едно.

— Мене баща ми разправя за камилитъ, виждалъ презъ време на войната.

— Азъ пъкъ миналото лѣто ходихъ въ София. Баща ми ме заведе въ зоологическата градина и тамъ видѣхъ много животни и птици.

— Другъ нѣкой ходилъ ли е въ зоологическата градина? Разправи ми ти, Стефчо, какво си видѣлъ тамъ!... — Животнитѣ и птицитѣ свободни ли сж?

— Не, затворени сж въ желѣзни клетки.

— Деца, нашиятъ писателъ Георги Райчевъ единъ день отишълъ въ зоологическата градина въ София и това, което видѣлъ и почувствувалъ, изложилъ въ единъ разказъ, който е пом

Извадете си христоматията и ги отворете на стр. 74¹⁾. Какъ е озаглавенъ разказътъ? Значи що ще четемъ тоя часть?

— Тоя часть ще четемъ четивото „Тжга по родината“ отъ Георги Райчевъ.

— За чия ли тжга пише авторътъ?

— Не знаемъ, господинъ учителю! Може да пише за тжгата на нѣкой човѣкъ, който е далечъ отъ родината си.

— Азъ пъкъ зная: описва тжгата на животнитъ въ зоологическата градина.

— Добре, деца, това ще видите, като прочетете четивото. Но по-рано кажете ми, кой е авторътъ и къде е записано името му.

— Името на автора е Георги Райчевъ, написано е на края на четивото.

— Отъ сжщия авторъ тая година чели ли сме и други разкази?

— Да, отъ него сж написани разказитъ „Първи снѣгъ“, „На парзалката“, „Пожаръ“.

— Ето и портрета му. Що обича да описва той?

— Обича да описва това, що е преживѣлъ презъ детинскитъ си години.

— Сега ще прочетѣте тихичко четивото. Помжчете се да разберете съдържанието му, защото после ще ми го разправите. Помжчете се да разберете за чия тжга говори авторътъ. Непознатитъ думи запишете въ речницитъ си. Хайде сега на работа.

Когато учителътъ забележи, че ученицитъ сж прочели четивото и прегледали съдържанието му, продължава:

— Кой сега ще ми разправи, какво е разбралъ отъ прочетеното? — Драганчо продължи! — Борисе, разправи цѣлия разказъ.

— Азъ, господинъ учителю, не зная, защо наричатъ зоологическа градина царска? Запитва Крумъ.

— Това е лесно обяснимо, обажда се Борисъ: защото царътъ я издържа.

— Така е. Отворете си речницитъ и пишете срещу *Царска зоологическа градина* обяснението: градина

другъ му отговаря; учителятъ допълва, пояснява. Така се обясняватъ всички непознати думи. Обясненията имъ се вписватъ въ речниците.

Ако учителятъ забележи, че за нѣкои ученици съдържанието на четивото не е ясно, продължава:

— Деца, виждамъ, че доста трудъ употребихте, за да вникнете въ съдържанието на прочетеното, но все за мнозина много нѣща сж неясни. затова азъ що ви прочета веднажъ цѣлото четиво. Слушайте! (Учителятъ чете при затворени христоматии). — Кой сега ще ми разправи четивото? (Разказва се по части и изцѣло).

— Тоя часъ толкосъ. Дома ще прочетете четивото и на тетрадките си ще напишете по едно изречение съ всѣка отъ непознатитѣ думи.

* * *

— Сега да видя, деца, изреченията ви, написани дома съ непознатитѣ думи отъ четивото „Тяга по родината“ — Чети, Владимире, твойтѣ изречения. (Неправилнитѣ изречения се коригиратъ). — Христо, прочети ти изречението съ думата „басейнъ“, съ думата „Бразилия“, съ думата „девствени лесове“. Стига. Сега тихичко пакъ ще прочетете четивото и ще се помжчите да разберете, какви картини описва автора въ него...

— Стига. Кажи, Зафире, първата картина, която си представашъ ти при прочитане на четивото.

— Представамъ си клетки. Въ една клетка лежатъ повече отъ десетъ нашенски и чуждестранни змии, които лениво се препичатъ на слънцето. До тѣхъ крещатъ нѣколко голѣми пѣстри папагали. По-нататъкъ скачатъ и вършатъ смѣхурии вѣчните любимци на публиката — маймунитѣ. А отсреща задъ дебели желѣзни рашетки мрачно се разхожда червениятъ африкански лъвъ.

— Виждате, деца, че Зафиръ не описва картината, както той си я представя, а ни каза думи, писани отъ автора. Азъ не искамъ да ми казвате думитѣ на автора, а да ми опишете това, което вие си представате при прочитане на четивото.

китъ животни. Между посетителитъ се движи и Г. Райчевъ. И той наблюдава животните.

— Извадете си системнитъ тетрадки. Пишете: *Картини въ четивото „Тяга по родината“*. И отдолу: *I картина*. — Христо, опиши ми я ти! Напишете я сега!

— По-нататъкъ, къде се е спрѣло вниманието на автора?

— Върху клетката на орлитъ.

— Добре. Кажете ми сега, какъ си представашъ тая картина?

— Голѣма клетка и въ нея мрачно стоятъ орли.

— Тия, които сж ходили въ зоологическата градина, не сж ли забележили нѣщо въ клеткитъ на орлитъ?

— Скали и високи сухи дървета, за да стъпватъ по тѣхъ орлитъ.

— Ами какво говори авторътъ за перата имъ?

— Орлитъ били оскубани, съ изпочупени пера на силнитъ имъ крила.

— Защо ли тѣй?

— Защото сж затворени, защото имъ е отнета свободата и защото често се опитватъ да хвъркнатъ въ небеснитъ простори къмъ скалиститъ върхове на Стара-планина.

— Сега единъ да ми опише втората картина... Запишете си я въ тетрадкитъ... Ученицитъ записватъ:

II картина.

Голѣми клетки съ скали и сухи дървета въ тѣхъ, по които мрачно стоятъ орли съ изпочупени пера по силнитъ имъ нѣкога крила.

— Движейки се изъ градината, кое най-после особено силно привлѣкло вниманието на автора?

— Писъка на една малка птичка.

— Прочети, Зафире, тая частъ отъ четивото!... Кажете ми сега, какво си представяте?

което дори ние, обикновенитъ хора, не забелязваме. Въ у-мътъ му се зараждатъ мисли, които той ни съобщава не на-право, а въ форма на разкази, пиеси, пжтешествия и пр. Въ творенията си писателътъ ни рисува картини, които постепенно се попълватъ и мѣняватъ. И колкото съ по-малко думи той сполучава да опише картинитъ си, колкото съ по-художествени изрази си послушва, толкова той е по-великъ, по цененъ пи-сателъ. Когато четете разкази, пиеси и всѣкакво художествено творение, всѣкога трѣбва да се мжчите да разберете: 1) кар-тинитъ, които ни чертае авторътъ, и 2) идеята, която пре-следва съ съчинението си. Ако вие, когато четете, схващате само думитъ на автора, ако четенето не извиква у васъ ре-дица картини, както сж се представляли на автора; ако вие не схванете идеята му,—отъ четенето малка полза ще имате. До сега презъ тоя часъ ние говорихме за картинитъ, които ни рисува авторътъ на разгледаното четиво. Остава ни сега да вникнемъ въ идеята на автора, да намѣримъ основната ми-сль на четивото. Вие, вѣрвамъ, вече да се досещате за нея.

— Азъ мисля, че авторътъ ни показва, колко е голѣма тжгата на животнитъ и птицитъ за родината имъ.

— Тѣ не сж родени да живѣатъ въ клетки, а свободно по планинитъ, пустинитъ, блатата и пр. Въ затвора тѣ тжгу-ватъ.

— Азъ пъкъ мисля, господинъ учителю, че авторътъ, ма-каръ и да ни говори за тжгата на птицитъ и животнитъ, иска да ни покаже, че и хората много тжгуватъ за родината си.

— Не, главната му мисль е да ни покаже, че животни-тѣ и птицитъ, макаръ и да не могатъ да говорятъ, чрезъ пѣ-нието си, чрезъ външния си изгледъ, напомнятъ ни, че тжгу-ватъ, че не имъ е мѣстото въ клеткитъ и жадуватъ за сво-бодата си.

— Да, така е, деца. Но тогава, когато си мислимъ, какъ дивитъ птици и животни тжгуватъ за родината си, когато си представяме тжгата на мрачниятъ африкански лъвъ за необя-т

ворятъ, тжгуватъ за родината си, тжгуватъ за ония мѣста, за кждето сж създадени да живѣятъ.

Тжгуватъ и всички хора, отдалечени отъ родината си, защото мили спомени отъ детински и юношески години, говори, обичаи, вѣра и пр. — всичко това ги свързва съ нея.

— Деца, остава ни още една работа, за да свършимъ съ четивото. Коя е тя, може ли да кажете?

— Да видимъ, кои сж хубавитѣ изрази.

— Да. Говорили сме за това. Да каже единъ, защо е нужно да се спремъ на хубавитѣ изрази?

— За да изучимъ по-добре езика.

— За да обогатимъ говора си съ хубави изрази, та когато приказваме или пишемъ, да си служимъ съ тѣхъ.

— Да. Прочетете тогава четивото тихичко и намѣрете хубавитѣ изрази въ него... Стига! Митко, прочети изразитѣ, които ти се харесватъ.

— *Влѣкнитѣ любимци на публиката — маймунитѣ.*

— Да. Какво значи тоя изразъ и кжде може да го употребите?

— Тоя изразъ значи, че маймунитѣ, защото сж много весели, всѣкога спиратъ най-много и най-дълго посетителитѣ, които ги закачатъ и така си правятъ смѣхъ.

— Господинъ учителю, нашъ Йорданчо е много веселъ и всички затова го обичатъ. И той е любимецъ.

— Йорданчо е любимецъ на всички, които го познаватъ, — ето едно изречение, допълва Христо.

— Славейчето е вѣченъ любимецъ на всички пѣвци, обажда се Борисъ.

— Да, така. Стига съ тоя изразъ. Подчертайте го и да минемъ по-нататкъ.

тетрадки ще напишете по едно изречение съ всеки изразъ. Ще прочетете сжщо четивото по нѣколко пѣти гласно, за да научите да го четете безъ запѣвания, като се спирате правилно на препинателнитѣ значи. Идущия пѣтъ ще се упражнимъ въ правилно четене на четивото.

* * *

Третиятъ часъ, следъ провѣрката на домашната работа, учителтъ задава целта за предстоящата работа, *прочита четивото най-напредъ при затворени и после отворени христоматии*, за да даде образецъ на художествено четене и започва упражнението.

Мнозина учители въ тоя часъ не упражняватъ ученицитѣ си, а само ги изпитватъ. Ученицитѣ четатъ, а учителтъ се задоволява да каже само „добре“, „много добре“, „слабо четешъ, повече да се упражнявашъ“ и т. н. Такива часове за четенето не сж полезни—да не кажа, че сж изгубени. Въ часа за упражнение учителтъ трѣбва да се спира на всѣки пасажъ и тамъ, дето ученицитѣ не четатъ правилно, т. е. дето не е издържана ритмичността, мелодичността, динамичността при четенето, *учителтъ да покаже*, а ученицитѣ да повтарятъ, докато свикнатъ напълно правилно да четатъ пасажа.

Само така настойчиво като упражняваме ученицитѣ, ние ще подготвимъ добри четци и намъ нѣма да се хвърлятъ ученици, че сме пускали изъ училището юноши, които не само не се интересуватъ отъ книгата, не само слабо разбиратъ прочетеното, но и се срамуватъ да прочетатъ предъ хора вестникъ, защото на всѣка дума ще се запънатъ, и нищо не може да се разбере отъ четенето имъ.

Д. Марчевски — София.

Бѣжанче.

(Изъ практиката ми въ III прог. класъ).

Връщам

ли преживява сега бѣжанчето съ родителитѣ си? — Бѣжанцитѣ преживяватъ трудно, макаръ че нашата държава имъ помага. Така, нерадостенъ е животътъ на бѣжанцитѣ — наши братя, прокудени изъ тѣхнитѣ огнища. — Днесъ ще направимъ съчинение за бѣжанчето, което срѣцнахме оня день на площада. Който иска, може да разкаже за друго бѣжанче, да си измисли нѣкоя случка. Какво заглавие да сложимъ на съчинението? — Бѣжанче. — Добре, работете!...

— Сега да четемъ нашитѣ съчинения и да говоримъ за тѣхъ. — Иванъ П. ще чете!

Бѣжанче.

Кална улица. Едно момченце върви босо съ почервенѣли отъ студъ крака изцапани отъ калта. Бледо, съ широко отворени плачущи очи, то вървѣше полека. Случайно минавахъ презъ тамъ. Доближихъ момченцето и го запитахъ:

— Защо плачешъ, момченце?

— Бѣжанче съмъ отговори то съ задавенъ гласъ.

— Отъ къде си дошълъ?

— Отъ Тракия... — едвамъ продума то и зариде още по-силно.

Дадохъ му една ябълка. То лакомо я взе и седна на единъ камъкъ. Оставихъ това нещастно бѣжанче и си отидохъ. По пътя все ми се виждаше образа на малкото нещастно бѣжанче. Въ каква ли мизерия живѣе то съ своитѣ родители мислехъ азъ. Колко ли дни сж бѣгали далечъ отъ своята родина и колко много сж страдали за нея.

— За какво разказва Иванъ? Какъ започна той съчинението си? Какъ описва бѣжанчето? Какъвъ разговоръ се води между Ивана и бѣжанчето? Какво си мислил

Детето бѣше умрѣло. Тѣй свърши горкото бѣжанче своя животъ. Добри хора се смилиха надъ него, взеха го и го погребяха.

— Кой ще разгледа това съчинение? Марийка да стане!

— Нейното съчинение е хубаво. Изреченията ѝ сж добре наредени. Нищо не се повтаря. Като слушаеме това съчинение, става ни мъчно за нещастното бѣжанче, което умрѣло на улицата.

— Какво си представяшъ ти, когато слушашъ за умрѣлото на улицата дете? — Представямъ си тъжна картина. — Вземи тетрадката да прочетешъ съчинението, като се спирашъ тамъ, дето има грѣшки.

Следния часъ ще прочетѣмъ другитѣ съчинения.

Лит. Борлаковъ

Майски бръмбаръ.

(материалъ за разработка).

— Лани въ нашето село бѣха се появили много бръмбари. Това бѣше презъ май. Тѣ бѣха изполяли листата на овощнитѣ дървета въ градинитѣ и храсталака край селото. Денемъ спѣха заловени подъ листата на дърветата. Азъ си спомнямъ, какъ хората се мъчеха да очистятъ овошкитѣ си отъ тѣхъ. Сутринъ отиваха отъ дърво на дърво, разтрѣсваха силно клонетѣ и дънера, и земята се посипваше съ бръмбари. Повикваха кокошкитѣ, и тѣ лакомо започваха да ги ядатъ. Въ овощнитѣ градини на орляци прелитаха птички (врабчета, гарги и др.) да търсятъ между листата бръмбари. Щомъ залѣзеше слънцето, бръмбаритѣ полетяваха изъ въздуха. Изъ градинитѣ се чуваше бръмчението имъ. Децата се спускаха да ги ловятъ. Блѣснатъ съ ржка бръмбара, и той падне на зе

Тя запазва от повреда мекитѣ части на тѣлото му. — Кои? — Да ги разгледаме по редъ. — Тѣлото на майския бръмбаръ, както и тѣлото на пчелата, е раздѣлено на три части: глава, гърди и коремче. Главата е малка. Отпредъ има яка плочица — щитче. Защо служи то? — Когато хвърчи и се удари, да не се повреди главата му. — Да, но служи и за друго. Това ще видимъ после. Отъ дветѣ страни на главата има две черни очи. Съ тѣхъ забелязва, какво става наоколо му, вижда храната и враговетѣ си. Но все пакъ въ тъмнината той не може да вижда добре. Пъкъ той излиза и хвърчи повече вечеръ! — Защо тогава? — Ако излиза денемъ, птицитѣ и други животни по-лесно ще го забелязватъ и ще го изяждатъ. — Като хвърчи въ тъмнината, той мжно ще вижда храната си, пъкъ може и да се сблъска ѓ предметитѣ. — Ала това не става. Майскиятъ бръмбаръ се предпазва отъ такива беди съ дветѣ си пипала, които стърчатъ на главата му. Разгледайте ги! Върхътъ имъ се раздѣля на 7—8 пластинки. Тѣ се разперватъ като вѣтрило. Когато стои, пластинкитѣ сж свити, а когато хвърчи, тѣ се разперватъ. Съ тѣхъ подушва храната си. Той усѣща кжде има храна за него, и политва къмъ нея. Дойде ли близу до нѣкой предметъ, усѣща предмета и се отклонява настрани, за да не се блъсне ѓ него.

Отъ лѣвата и дѣсната страна на устата сж разположени два чифта яки челюсти. Тѣ сж закривени и приличатъ на клещи. Съ тѣхъ бръмбарътъ хваща, откъсва и раздробява храната си.

Отдолу на гърдитѣ сж заловени шестъ крака, разположени по чифтно. Всѣки кракъ свършва съ остри закривени ноктенца. Защо служатъ тѣ? — Когато бръмбарътъ стои отдолу на листата, той забива ноктенцата си въ тѣхъ и така се задържа. — Но защо не каца отгоре на листа? — Тогава неприятелитѣ му по-лесно ще го намиратъ. — Освенъ туй, ѓтъ неговата тежина листата ще се наклоняватъ, и той ще се

напълнятъ съ въздухъ, жилките се обтѣгатъ (надуватъ), и кожицата между тѣхъ се опъва.

— Слепете отъ хартия дълга, тѣсна тръбичка. Сплескайте я и после започнете да я надувате. Тръбичката се надува и изпъва.

— Сжщото става съ жилките, когато бръмбарътъ се готви да хвъркне.

Съ разперени крила той хвърква. Хвърчи тежко, бавно и бръмчи, като държи коремчето си всѣкога наведено надолу, защото то е по-тежко и по-голѣмо отъ другитѣ части на тѣлото. Бръмбарътъ нѣма нужда да хвърчи дълго време и бърже, понеже лесно намира храната си.

Отъ дветѣ страни на коремчето има по единъ редъ (5) тригълни бѣли петна. Надъ тѣхъ има малки *дупчици*.

Презъ тѣхъ той вдиша въздухъ.

За да вдиша въздухъ, той свива и разпуска коремчето си.

Сжщане — надписи:

1. Тѣлото на майския бръмбаръ.

2. Какъ намира и изяжда храната си.

3. Какъ хвърчи.

— Презъ нѣкои години майски бръмбари почти не се виждатъ, въ други години пѣкъ, напротивъ, тѣ се появяватъ въ голѣмо количество. Защо ли?

— Ще разберемъ това, когато се узнаемъ, какъ се развива майскиятъ мръмбаръ. Въ края на май или началото на юний

да се хранятъ. Когато личинките навършатъ три години, тѣ иматъ вече дебело тѣло, малки тънки крачки и твърда главичка, а на главата силни челюсти. Очи нѣматъ. — Защо? Всѣка личинка изкопава въ земята легло и лѣга въ него. Тамъ личинката се прѣвръща въ *какавида*. Тя е бѣла и мека. Въ *какавидата* ясно личатъ крака, криле и очи. Слѣдъ нѣколко недѣли отъ нея излиза бръмбаръ. Той е бѣлъ. Тѣлото му е съвсемъ меко. Поради туй остава въ почвата до следната пролѣтъ. Презъ това време кожата му заяква и потъмнява. На четвъртата година презъ пролѣтѣта, когато земята се стопли и дърветата се покриватъ съ нежни сочни листа, гладниятъ майски бръмбаръ излиза отъ земята, като си пробива пътъ съ якото щипче на главата, разперва криле, хвърква и каца по листата на дърветата.

Сващане — *надписъ*: Какъ се размножава майскиятъ бръмбаръ.

Рекапитулация:

1. Храната на майския бръмбаръ.
2. Неприятели.
3. Тѣлото му.
4. Какъ намира храната си и какъ я кжса.
5. Какъ хвърчи.
6. Какъ се размножава.

Рисуване и моделиране: 1) майски бръмбаръ, кацналъ на листъ; 2) разрѣзъ отъ почва съ майски бръмбари и *какавиди*.

Лит. Борлаковъ.

К ъ р т и ц а.

(Материалъ за разработка).

1. Всѣка сутринъ въ училищната градина намираме прѣсни могили отъ рохкава прѣстъ. Издига ги къртицата. Тя постоянно се рови въ земята, изхвърля прѣстъ навънъ и си търси храна. Н

мята, втиква тѣлото си напредъ, като се опира на заднитѣ си крака. Тѣ сж по-дълги и по-тънки отъ преднитѣ, понеже служатъ само за ходене.

Цѣлото тѣло е покрито съ гжста кжса козина, прилична на кадифе. Тя не пуска прѣстѣта и пѣськѣтъ да прилепватъ до кожата на животното. Очитѣ сж малки като просено зърно; тѣ сж скрити подъ козината. Това ги предпазва да не се пълнятъ съ прѣстъ. Въ земята къртицата не си служи въ очитѣ, защото тамъ е много тъмно и нищо не се вижда. Затуй тѣ сж станали малки и слаби.

Къртицата нѣма външни уши, както другитѣ животни, — Защо? Ушнитѣ ѝ дупчици сж скрити въ козината и сж затупени съ тънка ципица. — Защо?

2. Къртицата си прави жилище подъ коренитѣ на дърветата, храститѣ или подъ стенитѣ на дълбочина около 1 метъръ. Тя го построява въ видъ на пещера и го постила съ листа и мъхъ. Отъ тамъ нагоре прокопава тѣсенъ входъ. Презъ него изхвърля навънъ изровената прѣстъ. На различни страни отъ жилището прокопава нѣколко водоравни коридора. (Рисунка).

Когато огладнѣе, къртицата излиза отъ леглото си и тръгва на ловъ изъ своитѣ коридори, въ които често пжти намира червеи, мишки, охлюви и жаби, които случайно влизатъ тамъ. Къртицата ги хваща и лакомо ги изяжда. Стигне ли до края на коридоритѣ си, тя започва да копае напредъ. Щомъ се затрупатъ коридоритѣ ѝ съ прѣстъ, изкопава входове нагоре и бържи изхвърля прѣстѣта надъ земята. Като рови пр

и листа. Тя стояла гладна, но не побутнала храната. Следъ туй той ѝ далъ месо, жаби, мишки, червеи, личинки и бръмбари. Тя бързо ги изяла.

3. Проститѣ градинари и земеделци често преследватъ и убиватъ къртицата. Тѣ виждатъ, че на ливадитѣ и въ градинитѣ растенията около *къртичинитѣ* съхнатъ, и стоварватъ вината за това на къртицата. А тя ходи по тия мѣста да яде личинкитѣ на майския бръмбаръ, които повреждатъ младитѣ коренчета.

Освѣнъ проститѣ хора, къртицата има и други неприятели. *Невестулката* я хваща въ жилището и въ коридоритѣ ѝ. *Щъркътъ* и *враната* я убиватъ, когато тя изхвърля прѣстъ надъ земята. Понеже много я преследватъ, къртицата е ставала твърде предпазлива. Тя излиза надъ земята повече нощъ. Черниятъ цвѣтъ на кожухчето ѝ тогава мжно се забелязва.

Освенъ туй, тя чува много добре. Щомъ усѣти стѣпки по земята, тя напуска работата си и бърже се скрива изъ коридоритѣ си.

4. Женската къртица пролѣтъ ражда 3—5 голи и слѣпички къртичета. Тѣ сж лакоми: ядатъ много и бърже растатъ. Отначало сучатъ млѣко, а после се хранятъ съ червеи и насекоми, които имъ носятъ родителитѣ. Като поотрастнатъ, тръгватъ изъ коридоритѣ да си търсятъ сами храна и лека-полека се научаватъ да копаятъ и ровятъ.

Рекапитулация:

1. Мѣстожителство.
2. Цѣлото на къртицата.
3. Жилището и коридоритѣ ѝ.
4. Храна.
5. Непри

части. Когато се работи съ четка, може да се отстрани този недостатъкъ. Работата съ мастило е добра подготовка къмъ акварелната техника.

Материалъ. — Мастило, четка, хартия. Мастилото, ако е възможно, трѣбва да се замѣни съ тушъ. Той има хубавъ черъ тонъ. По-свѣтли тонове се получаватъ, като го смѣсимъ съ малко вода. Като смѣсваме една или други акварелна боя съ туша, можемъ да получимъ красиви тонове: гължбаво-сиви, зелено-сиви и др.

8

5

6

7

Рис. 12.

Рис. 11.

Четки. Хубави сж кржглитѣ четки отъ камилски влакна № 3, 4, 5 и 6, макаръ и мнозина да предпочитатъ японскитѣ четки. Достатъчно е всѣки ученикъ да има по една четка.

мѣсто. Залепете въ единия жгълъ на хартията люляковъ листъ и го изобразете съ тушъ, като на рис. 1, фиг. 5. Ученицитѣ да направятъ сжщото на своитѣ рисувателни листове.

Добре е, да не правимъ контура съ моливъ, а направо да започнемъ да боядисваме листа отъ срѣдата къмъ краищата.

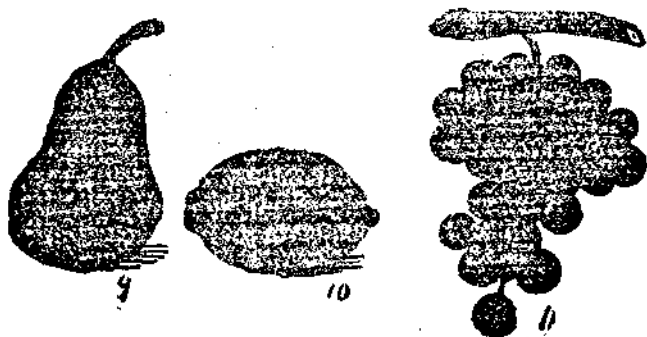

Рис. 4.

Така можемъ да рисуваме листа, цѣтѣ, пжпки, плодове, зеленчуци, дървеса, птици, животни и др., разбира се, безъ да се придържаме педантично ъ това правило. Понѣкога само ще си служимъ и съ моливъ: две-три линии често пжти иматъ

Рис. 5.

Рис. 6.

голъмо значение за работата, но ще гледаме повече да развиваме умението смѣло и свободно да се работи съ четка.

Рис. 7.

съ перо; не трѣбва да припятствуваме на това, макаръ че може сжщото да се извърши и съ четка.

Предмети, като круша, лимонъ, гроздъ, вишна на клонче, сж хубави модели за такава работа, понеже иматъ точно опредѣлена контура.

Съ такива именно модели трѣбва да започнемъ.

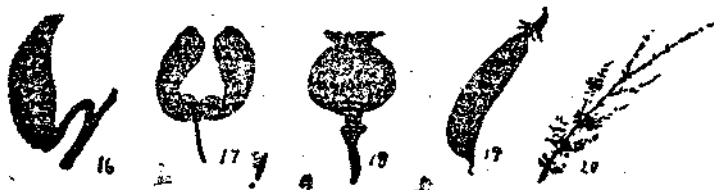

Рис. 8.

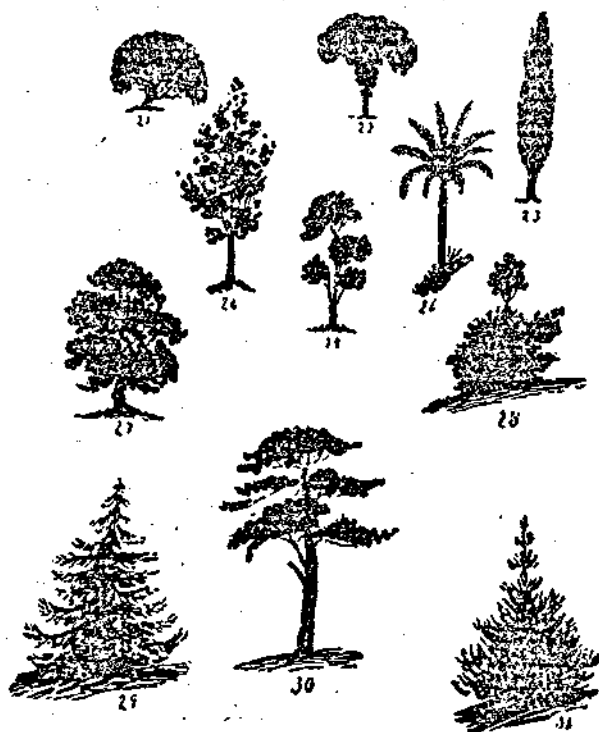

Рис. 9.

Модели. Много предмети могат да служатъ като модели, когато работимъ съ тушъ. Мжчно могат да намѣрятъ

по-добри модели отъ глухарчето, плодоветъ на клена и бука, главичкитъ на мака и разнитъ сухи тревенисти стъбла.

Хубави модели сж и следнитъ: орѣхи, класове на рѣжъ, ечемикъ, овесъ, оризъ, тикви, дини, лукъ, рѣпа, морковъ, рѣпички, краставици, вишни, сливи, круши, грозде, лимони, банани, цариградско грозде.

Почти всички листа по своята проста контура сж удобни за рисуване. Най-удобни сж листата на люляка и бръшляна, понеже иматъ съвсѣмъ гладки краища.

Най-интересно се работятъ силуети на дървета. Всички видове дървета сж удобни за това; трѣбва само всѣко дърво да стои отдѣлно и ясно да се очертава неговия силуетъ върху свѣтлия фонъ. Можемъ да рисуваме кленъ, топола, ела, джбъ, осенъ, борика, овощни дървеса, храсти и дребни растения. Пирамидалнитъ тополи сж великолепенъ модель.

Частитъ, подробноститъ на пейзажъ, могатъ; по-тъкога много добре да се работятъ съ тушъ: пнь, счупено дърво, голѣми камъни, групи растения, рѣкички, водопади, гора, хълмъ, островъ, носъ, бродъ, бързеи, ограда, мостъ, здания, особено нѣкакви развалини; после всичко, което виждаме въ пристанището, разни видове лодки и кораби.

Сждинитъ и изобщо глинени

Лесно можемъ да заинтересуваме децата да рисуватъ птици, като изобразяватъ силуетитѣ имъ. Така скоро, ще се научатъ да спазватъ пропорцията.

И аквариумътъ дава богатъ матерлалъ.

Излъзте съ децата на разходка. Нека тѣ отъ натура нарисуватъ силуети на дървета, храсти, камъни, здания.

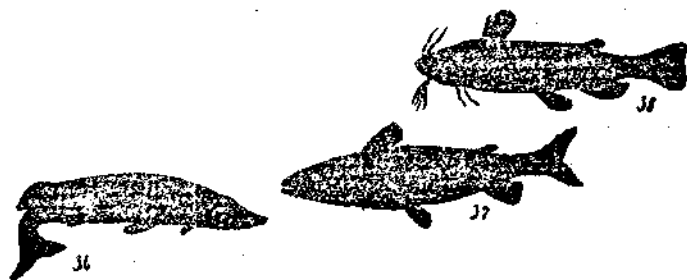
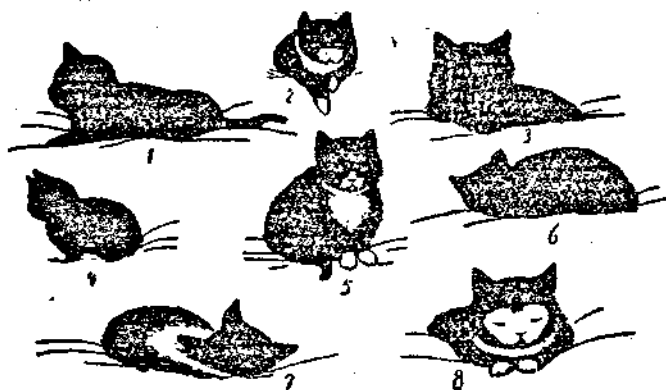

Рис. 13.

Най-добре се вижда силуета на известенъ предметъ, когато той се намира срещу свѣтлината.

Можемъ да работимъ съ тушъ и отъ готови оригинали. За тая целъ трѣбва да изберемъ прости картинки изъ книгитѣ и списанията и да ги налепимъ на мукава. Фигуркитѣ на животни и деца, които се движатъ, сж твърде привлѣкательни за малкитѣ рисувачи.

цата люляковъ листъ съ тушъ. Нека тѣ нарисуватъ сжщото. Бръшляновъ листъ. Лавровъ листъ. Джбовъ, осеновъ, кленовъ, крушевъ, акациевъ, листъ на жиловлѣкъ, на шипка и др. Бо-

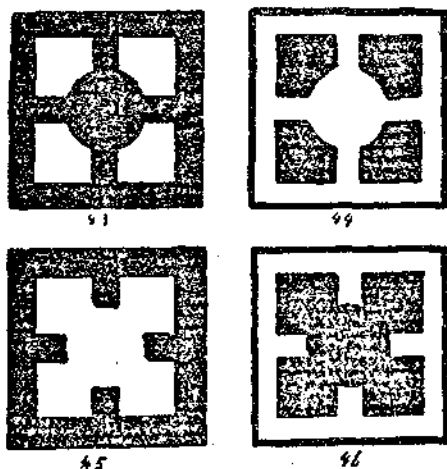

Рис. 15.

рово клонче. Грахово стѣбло. Папратовъ листъ.

2. Поставете предъ децата нѣкое просто растение въ саксия и нека нарисуватъ силуета му.

3. Възползвайте се своевременно отъ върбовитѣ и брезовитѣ реси, пшпкитѣ на тополата и др.

4. Поржчайте на децата да донесатъ прости цвѣтове, които лесно се намиратъ въ голѣмо количество, и нека ги рисуватъ.

8. Нека децата нарисуватъ отъ натура тиква, морковъ, рѣпичка, круша, гроздъ, банани.

Рис. 18

Рис. 19.

Рис. 20.

9. Изпѣзте съ дѣцата на разходка. Нека тѣ нарисуватъ съ тушъ дърво, храстъ, група дървета, счупено дърво, голѣмъ камѣкъ, нѣ-каква развалина, островъ, скала, пѣнь, бродъ, мостъ.

10. Послужете си съ следнитѣ модели: гърне, ваза, чай-никъ, чаша канче.

Изъ училището и живота.

(вести и бележки)

† **Еленъ Кей.** На 25 априлъ т. г. е починала знаменитата шведска писателка Еленъ Кей, смѣла ратница за свободата на жената и вдъхновена защитница на *свободното възпитание*. Тя бѣ — както бележи Ад. Фериеръ — ученица на Русо. Като него, тя казваше на възпитателитѣ: Да нѣма абсолютни и еднообразни правила! Индивидуализирайте! Нека детето се научи да се издига и образова самичко постепенно, стѣпка по стѣпка, като опознава действителността. Училището не трѣбва да бѣде изкуствена срѣда, а действително общество, уредено така, че детето лесно да може тамъ да се запознае съ живота и да развие своитѣ здрави стремежи и склоности. Детето трѣбва да бѣде центъръ на целокупния животъ. Като носителъ на бѣдещи възможности, то трѣбва да бѣде началния пунктъ, отъ който ще изхожда решението на всички жизнени въпроси и уредбата на всички жизнени прояви. Свободата на детето е единствена основа на всѣко разумно възпитание.

Еленъ Кей е родена въ едно дворянско гнѣздо въ Швеция. Тя никога не е ходила на училище. Еднички нейни възпитатели били родителитѣ и великолепната природа на родното ѝ мѣсто. По-късно сътрудничила въ Стокхолмъ на баща си, виденъ политически д

правя по адресъ на педагозите отъ стария калъпъ, които държатъ младите души въ извънредно тѣсни рамки и съ това убиватъ тѣхния възходящъ животъ още въ зародиша му, — представя си нервна и крайна жена, нѣщо като женски Саванрола. Но това е лъжлива представа. Въ своя интименъ кръгъ тази идеалистка съ горещо туптящо сърце е мека жена, съ майчинска, дейна и неуморима доброта, която се отдава всецѣло на тия, които страдатъ, — чувствителна, умѣрена въ сѣжденията си, противопоставяща се всѣкога на крайните мнения.

Отъ де иде тогава тая противоположностъ? — Отъ тамъ, че редомъ съ ясниятъ практически погледъ, който тя има за нещата, свързани съ подробностите на катадневния животъ, тя се въодушевява отъ дълбока вѣра въ прогреса на духа.

Но освенъ тая вѣра въ идеала, тя има и друго нѣщо: критически погледъ, който ѝ помага да вижда абсурдите на нашите институции, ужасната несправедливостъ, потисничеството на силни надъ слаби — жени, деца и всички други, и тя напада съ всичкиятъ жаръ на своя полемиченъ темпераментъ многобройните и разнообразни грѣшки, злоупотрѣбления и гроз

държавата дала помощ 1,200,000 флорина*). На 15 януарий 1921 год. числото на учениците въ първоначалните училища било 534,059 момчета и 506,055 момичета. Частно, у дома, се учили само 107 момчета и 170 момичета. Деца на възраст отъ 7 до 13 год., които не посещавали училища, имало 17,710 момчета (4%) и 21,991 момичета (5.1%). Отъ училищни такси били освободени 88,756 момчета и 85,683 момичета. Вечерните училища се посещавали отъ 2229 момчета и 1582 момичета. За нередовно посещение били наказани родителите на 269 момчета и 201 момичета. Издръжката на народните училища струвала 3,694,727 флорина. За да се накаратъ децата да посещаватъ редовно училищата, прилагали се разни мърки. Въ 87 общини било забранено на децата до 12 год. възраст да работятъ друга работа; въ 243 общини редовните ученици публично се хвалятъ и получаватъ награди (за тая целъ се харчатъ 138,246 флорина); въ други 225 общини има специални комисии, които се грижатъ за редовното посещение на учениците; въ 242 общини се позволява на децата отъ време на време да отсъствуватъ, за да помагатъ на родителите си въ полската работа; въ 142 общини полицията прибира децата, подлежащи на задължително учение, отъ улицата и ги отвежда въ училищата; въ 84 общини бед

кемърий 1923 г. въ частнитъ първоначални училища числото на записанитъ ученици било 832,158, посещавали 752,815.

Числото на ученицитъ, въ сравнение за учебнитъ 1923 и 1924 г., е намалѣло презъ последната година съ 1·90% отъ записанитъ ученици и съ 1·40% отъ ученицитъ, които посещаватъ народнитъ първоначални училища; съ 3·20% отъ записанитъ и 2·80% отъ ученицитъ, които посещаватъ частнитъ първоначални училища.

Числото на децата въ забавачницитъ се увеличило. Презъ 1924 г. числото на записанитъ деца въ народнитъ забавачници било 328,416, отъ които 231,

отношение е осъдително и престъпно. Голѣмата детска смъртност е показател на ниска култура и на неизпълненъ общественъ дългъ.

3. *Алкоолизмът и младежта.* Той взима застрашителни размѣри въ всички културни страни. Срещу него всѣка държава е длъжна да поведе организирана, планомѣрна борба. Младежта трѣбва да се привлѣче въ първитѣ редове на борбата. Тоя въпросъ ще бѣде поставенъ за подробно разглеждане въ идната сесия на комитета.

Международно училище въ Женевъ

на това е сферата. Тя ни показва единството въ многообразието, общото въ частното, универсалното въ индивидуалното. Такова съвършено единство въ многообразието трѣбва да се постигне и съ възпитанието. Тѣлото и душата на човѣка, всички негови сили и способности трѣбва да се развиватъ всестранны и хармонично.

Училището не трѣбва да се отдѣля отъ живота. *Възпитанието трѣбва да създаде отъ детето добъръ човѣкъ, добродетеленъ гражданинъ, ревностенъ родо*

РЕЦЕНЗИИ.

Географски карти за петътъ части на свѣта. Книгоиздателство Хр. Г. Дановъ — Пловдивъ.

Само който е следилъ промѣнитѣ, направени въ картографията презъ последнитѣ 20 години въ Германия, може да има ясна представа за постигнатия прогресъ. До неотдавна се считаше, че главното достоинство на географската карта е да бжде тя въ голѣмъ мащабъ, да заема голѣмо пространство. Отдѣлнитѣ издателски фирми се надпреваряха да издаватъ все по-голѣми и по-голѣми карти, като за вс

Понеже карта Европа е издадена въ по-голямъ масштабъ отъ картитѣ за другитѣ части на свѣта, по нея отлично могатъ да се учатъ Атласкитѣ земи (Мароко, Алжиръ, Тунисъ), Триполи и Барка, долень Египетъ (долното течение на Нилъ, дельтата и Суезкия каналъ), Мала Азия, Сирия, Месопотамия и Персия. Въ картата е отбелязано всичко, което трѣбва да знае единъ интелигентенъ човѣкъ. Навсѣкжде сж постав

Остава ни да изкажемъ едно положение: книгоиздателството вмѣсто досегашнитѣ малки карти, които прилага къмъ учебниците, да издаде горнитѣ стенни карти въ умаленъ видъ, като Европа раздѣли въ нѣколко отдѣлни карти. За успѣха въ училището много е важно стеннитѣ карти и картитѣ въ геогр. атласъ да бждатъ еднакви.

КНИГОПИСЪ.

G. Kerschensteiner. — Begriff der Arbeitsschule. Leipzig.¹⁾

Въ увода на своята книга бележитият германски педагогъ разглежда *социологичните* основи на трудовото училище. Споредъ него, училището трѣбва да подготвя отъ възпитаницитѣ си граждани, *полезни за държавата*. Тѣхната върховна целъ въ живота

и да се развият организмите, които участвуват въ упражнението на професията.

Задачата на основното училище, обаче, не се състои само въ това да разв

да бжде застъпвано само като дидактически принципъ, т. е. само да си служимъ съ него, когато им

Че р

